

Ulvija Mušović

NA SPISKU

Ovo je dobra ponuda, zaključio je Ibrahim, sa onim istančanim osjećajem iskusnog trgovca. *To je deficitarna roba, obrnuću je za nekoliko dana, i to sa dobrom zaradom. Nezgodno je što treba platiti unaprijed, pa moram brzo obezbijediti pare. Veliki je to iznos, neće biti dovoljno ono što imam u gotovini...*

Bjehu to godine krize i ratova, koje uvijek prati nestašica svih roba, pogotovo osnovnih životnih namirnica. U tim uslovima uvijek prorade oni tajni kanali snabdijevanja, kako to kaže i narodna izreka: „Čega nema na tezgi, ima ispod tezge.“ Brašno, ulje, šećer, so, deterdžent, kafa i cigarete su bili najtraženiji artikli. Vlast je pokušavala da kontroliše promet, ograničavajući cijene i pojačavajući represiju, a trgovci su nastojali da švercerskim kanalima dođu do robe i prodaju je brzo, ne birajući sredstva. Korupcija je savladavala sve prepreke, opet po onoj narodnoj da: „Para vrti đ e burgija neće“. Policijski punktovi su kontrolisali protok ljudi i roba. Neko poluratno stanje je bilo prisutno svuda. Kola su se lomila gdje su najtanja, prolazili su šleperi, a oduzimani cekeri. Sirotinja je opet plaćala cijenu svojom mukom i svojim životom. Neki će se kasnije sjećati tog vremena sa žaljenjem, jer se dobro zarađivalo, a drugi će, pak, sa gađenjem odmahivati glavom, svjesni da su i oni, nevoljno učestvovali u tom nečasnom poslu koji pokreće nagon za preživljavanjem. Ibrahim sada nije razmišljao o tome. Ponuda je važila ako izvrši uplatu do kraja dana i morao je brzo obezbijediti novac, a to znači prikupiti ga od trgovačkih radnji koje su mu dugovale za ranije isporučenu robu. Krenuo je automobilom, smišljajući kojim redosljedom najbrže da ih obiđe. Iako je bila nestašica benzina, nije koristio telefon da bi kontaktirao trgovce. Iskustvo ga je učilo da je bolje doći bez najave i tražiti da plate dug. To bi suzilo manevarski prostor za odgodu plaćanja, izgovore i obećanja, i najčešće bi naplata bila uspješnija. Ukoliko bude morao ići u Pljevlja, gdje je uložio znatan kapital, to će mu oduzeti dosta vremena zbog zadržavanja na kontrolnim punktovima. Usredsređen na razmišljanje

o tome, odsutno, po nekom automatizmu vozio je svog „stojadina“ poznatim putevima. Nije obraćao pažnju na prolaznike, vodeći računa tek toliko da ne izazove kakav saobraćajni udes. Tako bi mimoišao i Avda ne registrujući ga, da on ne iskoči na kolovoz, dajući mu znak da stane. Onda, osvrćući se da osmotri da li ih neko posmatra, brzo uđe u kola:

– Zdravo. Baš dobro što si naišao, gledao sam hoću li te gdje vidjeti, da ti kažem nešto važno. Pripazi se, na spisku si...

Ibrahim, za trenutak, nije mogao da shvati o čemu to govori Avdo. Poznavali su se odavno, ponekad i družili, ali ne toliko da bi se moglo reći da su bliski prijatelji. Avdo je radio u policiji, a to je u ovom ratnom vremenu stvaralo određenu distancu kod obojice. Poslije nekoliko trenutaka Ibrahim se pribra:

– Kakvom spisku, o čemu pričaš?

– Na spisku za pretres. Vidio sam. Ti, Mirsad i Ferid. Pripazi se, ovo je opasno vrijeme. Mislio sam da te zovem telefonom, ali bolje je ovako. Pa ti vidi šta ti je činiti... Stani tamo iza onog kioska da iziđem, ne bi bilo dobro da nas neko vidi zajedno.

Avdo brzo iziđe iz automobila i izgubi se u nekom sporednom sokaku, a Ibrahim, mahinalno, nastavi da vozi dok su mu u glavi odzvanjale njegove riječi. Krajnjim naporom je zadržavao vozilo na cesti, teskrenu sa kolovoza i stade čim mu se ukaza prilika za to. Osjećao je kako neka ledena jeza struji svakim djelićem njegovog tijela. Kakvom spisku, o čemu to priča Avdo? Shvatio je on njegovu poruku, ali je podsvjesno tražio neku drugu mogućnost, bilo kakvu nadu da to ne bude ono što osjeća da jeste. Na spisku za policijsku raciju. Demonstraciju sile u navodnoj potrazi za nelegalnim posjedovanjem oružja. Tamo, s druge strane brda, u Bosni je rat. Odjekuju detonacije, svakodnevno odlaze i dolaze neke vojske sa zastrašujućom scenografijom. Uniforme, oružja, parole i pjesme koje prizivaju zlo... Prije nekoliko dana su, prolazeći cestom, iz kamiona pucali u džamiju. Ostali su tragovi kuršuma na minaretu i strah kod naroda koji sluti zlo. Imena koja te vojske daju svojim hordama, poput: *Orlovi*, *Tigrovi*, *Osvetnici*... unose u narod strijepnju i strah. Sa ratišta stižu stravične priče. Kao vlaga i memla koje se uvlače u kosti. Ništa ih ne može zaustaviti. Šapatom, a tako najbrže ulaze pod kožu i u mozak, odakle ih je teško istjerati. I ovamo,

sa druge strane granice, ratno je stanje. Ako ne ratno, onda predratno. Vlast jasno pokazuje šta podržava u tom komšijskom ratu. Narod, k'o narod, postaje žrtva propagande. Svi se svrstavaju u neke tabore. Oni koji ostaju izvan toga, nijesu pristali nigdje, smetaju svima. Nacionalna pripadnost postaje najvažnija karakteristika. Vlast naoružava jedne, a razoružava druge. Jasno kaže šta hoće, ali nesrećni čovjek to ne vidi. Neće da vidi, a kad vidi ne vjeruje svojim očima. Traje to već dosta dugo. Ljudi zaplašeni. Malo se kreću, malo pričaju, ali, ipak, svaki drugi-treći dan šapatom se proširi nova priča, još strašnija od onih prethodnih. „Jesi li čuo? Sinoć su odveli... Kažu, pred zoru, milicija mu opkolila kuću. Bilo ih je mnogo, sve sa puškama na gotovs. Sve su ispreturali, prestravili mu decu, a njega su, kažu, prebili. Odveli su ga u zatvor, ko zna je li živ... Išla mu je žena da pita i da mu nešto odnese, ali nijesu je puštili. Tražili su neko oružje. Nešto su i kopali, tamo iza kuće...”

Čuo je Ibrahim dosta tih priča, poznavao neke od tih ljudi o čijem stradanju se pričalo. Veoma dobro je znao šta se događa „preko brda“, a i ovdje. Čak je sa velikom izvjesnošću, u samom začetku, prepoznao zlo i predvidio šta će se događati, ali ni sam nije htio u to da povjeruje. Mnogi su pobjegli, odavno, sklonili svoje porodice. Znao je da je to ispravna odluka, a opet on sam se nije mogao odlučiti na takav korak. *Kako ostaviti rodbinu i prijatelje? Ne mogu svi otići. Gdje će? Neka, šta bude sa svima, neka bude i sa nama.* Uvijek bi tu umiješala prste i ona ljudska, urođena nada u sretniji kraj. Neće, valjda, biti takve budale, neće to svijet dozvoliti...

Ma koliko sve bilo predvidivo, on je sad bio iznenađen i zatečen. „Na spisku si...” Pred očima su mu se odmotavale slike onog što slijedi poslije toga – specijalci oko njegove kuće. Opkoljen cio kvart u gluho doba, puščane cijevi, kordoni policije, zlokobno sijevanje oružja, megafoni, premetačina i prestravljena djeca... Tu bi stao film i ledena jeza bi se razlila cijelim tijelom. Djeca! Samo to ne. Najteži osjećaj u životu kod njega je izazivala patnja i stradanje djece. Bilo čije djece. Slike o takvim događajima, koje bi vidio na televiziji ili o njima čitao, ostajale bi trajno u njegovom pamćenju, kao ožiljci ili rupe u kori starih maslina. Nerješivo. Sebe ne možeš prevariti. Druge možda, sebe ne. Nije bio kukavica. Oni koji su ga poznavali vjerovali su da je hrabar čovjek. I on je bio svjestan toga. Nije to pokazivao bez razloga, ali u

gradaciji prioriteta, sopstveni život nije bio na vrhu ljestvice. To je samo jedna karakterna crta kod ljudi, kao i mnoge druge od kojih je sazdana svaka ličnost. Ponekad se šalio pjevušeći stih iz popularnog songa: „...za ideale ginu budale...“ Ipak, bio je svjestan da bi bio spreman poginuti za neki svoj ideal. Sada je bio zatečen. Ova dilema je imala jednu nerješivu prepreku. Djeca! Kako njih zaštititi?

„Na spsku si...“ Teriječi su, u naletima, odzvanjale u njegovom mozgu. Ako bi za trenutak odlutala misao u nekom drugom pravcu, ubrzo bi se vraćala nazad, skupa sa slikama ponoćnog policijskog pira, prestravljene djece, supruge, majke, braće, komšiluka... Šta uraditi? Možda, ipak, neće doći? Iskra nade, želje ili prirodnog optimizma, za trenutak bi bljesnula u njegovoj svijesti, a onda bi je opet nadjačala realnost. *Hoće, Avdo je vidio spisak. Učinili su to već mnogo puta... Šta uraditi? Moram smisliti prije. Moram odlučiti...*

Vratio se u kancelariju, nadajući se da ga tu neće niko uznemiravati. Pokušavao je da u miru razmisli o svemu i odluči šta mu je činiti. Bio je svjestan da mora imati spremno rješenje. To je ispravan stav u ovakvim okolnostima. Ako je već imao sreću da bude upozoren, onda se treba pripremiti, odlučiti.

Dolazak u kancelariju je bila pogrešna odluka. Saradnici su dolazili svojim poslom, pitali, tražili nešto ili pričali o običnim stvarima. Telefon je zvonio, posao traži svoje. Neki drugari su svratili, onako, bez razloga, sa nevažnim pričama, da prekrate vrijeme. On bi, naprotiv, da zadrži vrijeme. Makar toliko dok odluči šta mu je činiti.

Nije uspjevao smisliti ništa pametno. Sve ono što bi mu u trenutku djelovalo kao moguće rješenje, ubrzo bi izgledalo besmisleno ili nemoguće. A nevidljivi sat je kucao. Činilo mu se da ga čuje, iako u prostoriji nije bilo nikakvog sata, sem onog nečujnog na njegovoj ruci. Umoran i rastrojen došao je kući. Često je bio takav zbog stresnog posla i svakodnevnih problema, tako da supruga nije obratila pažnju na to. Ručao je malo, a onda izašao van, tražeći osamu, čvrsto riješen da konačno odluči šta će uraditi kada dođu oni što „obrađuju po spisku“. Razum mu je stalno vraćao misao da u takvim okolnostima čovjek treba unaprijed odlučiti kako će reagovati. Bože, kako brzo leti vrijeme kad si u nevolji! Nije uspijevao nijedno rješenje zadržati duže od nekoliko trenutaka, a da ga ne pokoleba nekim nerješivim

pitanjem koje bi sam sebi postavio. Ako je došlo da se gine, pogini k'o čovjek. Nek se pamti... A djeca? Čovjek koji ima porodicu nije svoj... Ponižavaće me. Tući... *Ako se predaš, možda nikad više nećeš imati priliku da zamijeniš glavu*, progovarao je crnogorski gen... *A porodica, familija...? Moraš odlučiti...*

Ibrahim je prolazio kroz iskonsko mučilište, u kojem ljudi ne mogu da upravljaju svojim životom. Smrt bi došla kao izbjavljenje, ali ljudska nesreća je u tome što čovjek nikad nije samo svoj. Ili, bolje rečeno, dobar čovjek nije nikad samo svoj. Ili je „svoj“ samo onda kada izdigne svoj ideal iznad života? Razmišljao je o tome. Koliko ljudi je odabralo streljački stroj i smrt radije nego da čine zločin? Koliko je nedužnih poginulo u Bosni? „Čovjek je brana zlu“. Da, tu misao je negdje pročitao i sada mu dolazi u svijest kao iskušenje... Tumbao je iste misli, iste varijante u bezbroj kombinacija, i uvijek zastajao pred istim zidom. Djeca... Izmoren i rastrojen vratio se kući, odlažući rješenje još malo. Prva odluka je da li da kaže supruzi? I šta da joj kaže? Ona će, sigurno, reagovati prestrašeno, može uznemiriti i djecu i ko zna šta sve još. A možda, ipak, neće doći... I tu bi Ibrahim ponovo zavrtio točak svojih dilema, pri čemu više ni u šta nije bio siguran. A, ako dođu? *Kad bih joj rekao, barem bi bila pripremljena. Djeca su mala, prestraviće se...* I nehotice, pogled mu sve češće završi na velikom zidnom satu. Kako vrijeme brzo leti...

I kada su otišli na spavanje, Ibrahim je još prebiraio svoju dilemu ne odmičući od početka, pripet za one riječi: *Na spisku si...* Nekoliko puta se okretao prema supruzi i skoro zaustio da joj kaže muku, pa opet odlagao... Nije joj rekao ništa. Ona je brzo zaspala, a on je čekao. Bez rješenja. Noć i košmar. I onaj sat, što mu u glavi otkucava. Ne zna šta će uraditi. Svjestan je da nije ništa smislio, niti odlučio. Jedino što je sigurno znao, to je ono šta će uraditi ako preživi. Ako preživi?

Čekao je. Bolje rečeno, iščekivao je, osluškiavao gluhu noć... Čudna je ljudska priroda, pred zoru je, ipak, zaspao nemirnim i kratkim snom. *Sviće*, pomislio je kad je kroz prozor osjetio nagovještaj zore. *Noćas nijesu došli...*